

Motion till riksdagen

1989/90:Jo503

av Claes Roxbergh m.fl. (mp)

Dricksvatten

Vatten är vårt viktigaste livsmedel. I Sverige har vi varit bortskämda med god tillgång på vatten av god kvalitet. Som med så mycket annat är detta inte längre någon självklarhet. Den långtgående miljöförstörelsen, t.ex. försurningen utgör ett starkt hot mot vårt dricksvatten. Grundvattnet håller på att förändras som en direkt följd av luftföroreningarna från bilismen, flyget, sophförbränningen och industrin samt av gödsling vid jord- och skogsbruk. Utsläpp av svavel, kväveoxider och kolväten måste drastiskt minska i Sverige och utomlands. Annars kommer försurningen att fortskrida med svåra följder för dricksvattenförsörjningen.

Den här motionen innehåller inte något fullständigt åtgärdsprogram för att klara dricksvattenkvaliteten. I andra motioner t.ex. i vår trafikmotion och vår motion om "Luftförorening, försurning och skogsdöd" finns andra förslag till åtgärder som är nödvändiga om dricksvattenkvaliteten ska kunna klaras.

Vattenbegreppet

Enligt de allmänna råden till 1 § i livsmedelsverkets kungörelse om dricksvatten gäller förordningen endast för kallvatten. Detta är inte tillfredsställande, eftersom vattendistributionen är så utformad att varm- och kallvatten tappas ur samma kran i de moderna engreppsblandarna, som blivit allt vanligare i de svenska hushållen. Kvaliteten på vattnet måste därför upprätthållas även för varmvattenledningar. Det är heller inte ovanligt att varmvatten används till matlagning. Ett otjänligt varmvatten skulle därför utgöra en hälso-risk, speciellt för barn.

Rapportering av vattenanalyser

Försurningen resulterar i ökad koncentration av metaller via dricksvattnet. Den ökar vattnets korrosiva egenskaper och löser ut vissa metaller från jord, mineral och vattenledningar. För höga halter av koppar, kadmium och bly i dricksvattnet är direkt hälsovådliga. Därför anser vi, att det är av yttersta vikt att kontinuerligt mäta vattenkvaliteten och rapportera analysresultaten till länsstyrelsen. Före 1983 skedde en kontinuerlig rapportering från kommunerna till länsstyrelserna av analysresultaten. Rapporteringen måste omgående återinföras, så att förebyggande åtgärder kan vidtagas, när proven utvisar negativa resultat.

Statens Geologiska Undersökningar (SGU) ansvarar för kontrollen av grundvattnet i Sverige. Man studerar tillgång och kvalitet på grundvattnet på ett antal observationsställen. Dessa är ofta belägna långt från mänskliga aktiviteter, där påverkan av grundvattnet mänskligt att döma är som minst. Mätpunkter borde också finnas nära miljöfarliga verksamheter. Ett finmaskigt kontrollnät borde byggas upp över hela landet för att ha god kontroll över dricksvattensituationen och på så sätt kunna sätta in åtgärder i tid.

Katastrofer som parasitmittan i Sälen 1986/87, där 3800 besökare insjuknade p.g.a. förorenat vatten, hade kunnat undvikas med ett bättre kontrollsystem. En annan fördel med kontrollsystemet är att det utgör ett bättre underlag för lokaliseringsbedömningar vid tillståndsgivning för miljöfarlig verksamhet.

Kvalitetsnormer för dricksvatten

Kvaliteten på vattnet i vattentäkten är beroende av alla föroreningar som via luft och vatten tränger ner till grundvattnet eller ytvattentäkten.

Om miljöfrågorna och dricksvattenkvaliteten prioriteras kan vi slippa dricka vatten som "renats" med kemikalier i reningsverk. Ett dricksvatten som är renat med hjälp av olika kemikalier i ett reningsverk kan aldrig nå samma kvalitet som ett från början opåverkat råvatten från vattentäkten.

Med "råvatten" menas vatten som är avsett att efter någon form av beredning användas som dricksvatten enligt 2 § livsmedelsverkets kungörelse om dricksvatten 1990-01-01. Råvattnet kan komma antingen från en ytvattentäkt (sjö eller älv/å) eller en grundvattentäkt och i Sverige svarar de för ungefär hälften var av vattenförsörjningen.

I USA och inom EG (sedan 1976) har man kvalitetsnormer för dricksvattnet, vilket innebär att vattnet inte får innehålla mer än viss angiven andel namngivna metaller och ämnen för att utgöra tjänligt dricksvatten. Före riksdagsvalet 1988 var samtliga partier i Sverige ense om att miljölagstiftningen måste utgå ifrån vad "naturen tål", vilket innebär att miljökvalitetsnormer måste införas. När det gäller dricksvatten är det lika viktigt att införa kvalitetsnormer – bindande gränsvärden – av hälsoskäl. När normerna sätts ska de naturligtvis utgå från vad som är riskfritt ur hälsosynpunkt, inte från vad reningsverken är byggda för. Dessa är nämligen ofta byggda för att rena ett förhållandevis opåverkat råvatten, men inte för att befria vattnet från alla de kemikalier som genom industriutsläpp, bilism, hushåll, sjukhus, avfallsdeponier och jordbruk förorenar vattnet. Kvalitetsnormerna måste vara juridiskt bindande så att t.ex. kommunen kan ställas till ansvar om normen överskrids.

Metallförekomst i dricksvattnet beror inte endast på föroreningens urlakningseffekter, utan även på metaller i nederbörd, processkemikalier i reningsverken, typ av rörledningsmaterial som används i vattenledningssystemet och vattenomsättningen i systemet.

Gränsvärden eller kvalitetsnormer måste snarast införas för bl.a. följande ämnen och metaller: bekämpningsmedel, dioxiner, asbest, bly, kadmium, aluminium och nitrat.

Bekämpningsmedel

Sverige har inga fastställda gränsvärden för högsta tillåtna resthalter av bekämpningsmedel i dricksvatten, men livsmedelsverkets riktvärden tillåter inga rester av bekämpningsmedel i dricksvatten. Föroreningar av bekämpningsmedel har konstaterats i såväl brunnar som i grundvatten.

Dioxiner

De största källorna för utsläpp av dioxiner är sopförbränningsanläggningar, järn- och stålverk, skogsindustrin, biltrafik och sjukhusugnar. Vindarna från kontinenten för också med sig dioxiner. De är svårnedbrytbara och kommer därför att finnas kvar under lång tid, men vad händer, när exponeringen ökar och människan utsätts för exponering under lång tid? Osäkerheten är stor!

Asbest

Asbestfibrer kan nå dricksvattnet på tre olika sätt: genom erosion från mark och asbesthaltig berggrund, genom spridning i luft och vatten från gruvor och industrier som arbetar med asbesthaltiga material samt genom korrosion av asbestcementledningar för dricksvatten (se avsnitt om asbestcementledningar).

Bly

Förekomst av bly i dricksvatten härrör ofta från korrosion av blyhaltiga material i äldre fastighetsinstallationer, industriutsläpp och sottippar. Risk föreligger för kroniska hälsoeffekter vid långvarigt intag. Bly kan medföra skador på centrala nervsystemet med koncentrationssvårigheter och andra störningar som följd.

Kadmium

Samma gäller som för bly.

Aluminium

Försurningen av mark och vatten ökar rörligheten hos tidigare fast bundet aluminium och metallen har satts i samband med fiskdöd och skogsskador i föroreningspåverkade områden.

Nitrat

Nitrat indikerar påverkan från avlopp, gödsling och andra föroreningskällor. För höga halter i blodet försvårar syreupptagningen i blodet.

Koppar

Korrosiva vatten från distributionsledningar, installationer i fastigheter, varmvattenberedare och tappkranar. Toxiska effekter efter intag av en enstaka hög dos koppar finns beskrivna, t.ex. kräkningar och magsmärtor.

I reningsverken används idag kemikalier för att rena vattnet. Störst betydelse har de som tillsätts i de högsta doserna, t.ex. aluminium- och järnsalter. Klorering kan tillgripas för att förhindra vattenburen smitta och begränsa mikrobiologisk tillväxt i distributionsnätet. Det finns riktnormer för dessa, men användningen av dessa utgör ändå i det långa loppet en hälsorisk. Vi förordar, att alternativa metoder tas i bruk i beredningsprocessen, och att användning av processkemikalier minskas så mycket som möjligt. En alternativ metod skulle vara att rena vattnet genom s.k. långsamfiltrering genom en rullstensås. Vattenverk kan läggas intill en ås eller ett stort grustag bredvid vattenverket.

Vattenledningssystemet

Våra vattenledningar är idag på många håll i landet i uselt skick. Under de senaste fem åren har 25 % fler svenskar insjuknat till följd av dåligt dricksvatten än perioden innan. Andelen med tvekan tjänligt vatten har under samma period ökat från 3 till 6 %.

Kommunförbundet har nu slagit larm om hur försämrat dricksvattnet har blivit. En kommunal upprustning av vattenledningssystemet är nödvändigt i hela landet. Det finns ledningar som är 50 år gamla. Minst 25 % av vattnet når aldrig fram till mynningen utan försvinner ut genom läckor, pga dåligt underhållna rör. Olyckshändelser inträffar allt oftare med ett stort antal magsjuka som följd. Det rör sig då inte om triviala magåkommor utan om sjukdomar som t.ex. giardia och entamoeba som kan leda till kronisk infektion respektive amöbadysenteri som i smittskyddslagen klassas som allmänfarlig sjukdom.

Det finns i dag felaktiga konstruktioner, läckande avlopp som kan rinna in i vattentäcker, "bortglömda" bräddavlopp i vattenreservoarer, golvbrunnar i vattenverk i förbindelse med avloppsnät och förbindelser mellan ytvatten och kommunala ledningsnät. Genom införande av kvalitetsnormer för dricksvattnet kommer kommunerna att tvingas att se över allt detta. Epidemier hos befolkningen får inte vara en signal för renoveringsarbetet.

Vid översynen av ledningsnätet skall hänsyn tas till alternativ till vattenklosetter. Det finns mycket bättre lösningar än att spola ut all avföring i våra vattendrag, då dessa ofta samtidigt är ytvattentäcker.

Det finns inget alternativ till dricksvattnet. Det är vårt viktigaste livsmedel!

Kemikalietransporter

I beredskapsplaneringen klassas vattenverken som skyddsföremål, som prioriteras i fråga om skydd och bevakning. Däremot bevakas inte andra delar av distributionssystemet, vilket är en svaghet.

1986 utförde FOA en studie av Strängnäs och Falköping. Den visade, att kommunerna lagt sina ledningsnät i anslutning till broar och större vägar, vilket var ekonomiskt fördelaktigt, men ur beredskapssynvinkel en katastrofal lösning. Detta medför att de farliga kemikalietransporterna sker utmed våra dricksvattenledningar, ett allvarligt hot mot vårt dricksvatten redan un-

der fredstid. Varje kemikalietransport utgör därmed en potentiell fara för vårt vatten och varje olyckstillbud en anledning till oro.

Vättern är ett exempel på en stor dricksvattentäkt som hotas av kemikalietransporter. Den försörjer idag dryga 200 000 människor med dricksvatten. Det betyder att dessa transporter måste hållas ifrån de stora vägarna E6 och 195 där en mängd tunga transporter sker.

Katastrofen kan bli ännu större, om olyckan sker i närheten av en vattentäkt. Enligt limnologisk expertis späds inte kemikalierna nödvändigtvis ut i hela sjön eller ens större delen av denna. Det utsläppta ämnets täthet, temperaturskiftningar och strömmar i vattnet kan få till följd att det utsläppta ämnet i form av "paket" förflyttar sig i vattnet och i mer koncentrerad form når råvattenintaget.

Liknande risker utgör fartygstransporter med kemikalier som sker på yt-vattentäkter, t.ex. Mälaren, Göta älv m.fl. och stora giftiga industriutsläpp, som sker stötvis i yt-vattentäkter.

Enligt 21 § räddningstjänstlagen skall varje kommun ha en räddningstjänstplan med uppgifter om vattentäkter. Ett sätt att arbeta med riskerna vid transporter av farligt gods är vägvalstyrning, där bilarna måste välja lågriskvägar. Så sker t.ex. till SAKAB. Kemikalietransporterna måste bort från vattentäktena och vattendistributionsystemen eller så måste distributionsystemen bort från transportsträckorna. Vattentäkten ligger där den ligger.

Vattenbrist

Den gångna sommaren i södra Sverige har visat vilken livsviktig resurs vatten är. Total brist på vatten kan inom några dygn leda till skador på människor och inom en vecka leda till döden.

Speciellt storstäderna är sårbara vid vattenbrist. Vattenbrist kan uppstå av många olika skäl, t.ex. försämrat råvatten, dåliga distributionsnät, som till slut gör vattnet odrickbart, plötsliga naturkatastrofer, som orsakar inflöden av avloppsvatten i dricksvattensystemet, vilket i sin tur orsakar spridning av sjukdomar.

Elavbrott medför att vattenleveranserna upphör efter åtta timmar och avloppsvattnet rinner ut obehandlat, vilket kan leda till förorening av råvatten. Tillgången till reservkraftverk är i Stockholm och på många andra håll begränsad och otillräcklig redan i fredstid. Sommaren 1989 slogs den stora vattenledning från Vättern som försörjer Skövde, Skara och Falköping ut under ett antal dagar på grund av ett blixtnedslag. Vattenförsörjningen kunde under ett antal dagar klaras med tankbilar.

Storskaligheten i vattenförsörjningen är ett stort sårbarhetsproblem. Det är alltid lättare att finna nödlösningar för mindre befolkningar än för större.

Distributionsnätet

De olika material som används i rörledningar varierar bl.a. på tidsperiod under vilken de installerades. Tidigare tillverkades vattenledningsrör mest av olika metaller samt av cementbaserade och keramiska material. Det uppmärksammades föga att dessa kunde innebära hälsorisker. Många av dessa gamla rör ligger fortfarande i marken. På grund av den ökade försurningen frigörs metaller som aluminium, bly och koppar från dessa installationer.

Även asbestfibrer kan nå dricksvattnet genom korrosion av asbestcementledningar. Enligt VAV utgör asbestcementledningar ca 3–4% av ledningsnätets längd, men det finns enskilda kommuner där siffran är 90 %.

Många undersökningar har gjorts internationellt för att utröna risken med asbest. Asbestfibrer i vatten har påvisats till en del kunna tränga igenom magsäcken hos människor och har återfunnits i t.ex. i urinen och i lever. Den amerikanska naturvårdsenheten, EPA ansåg 1985 "att många studier av asbestarbetare har påvisat signifikanta cancerrisker i mag-tarm-kanalen". Det finns andra som bestrider detta. Faktum kvarstår att risken är okänd med avseende på långtidsexponering.

I dag används även nya plasttyper, från vilka en eller flera substanser kan tänkas utlösas. De tester som utförs med nya material utförs ofta under för kort tid och under förhållanden som ej i tillräcklig grad motsvarar verkligheten. Som exempel kan nämnas att Danmark gör sina urlakningsförsök vid 60 C, medan man i Sverige utför dem vid rumstemperatur. I de flesta fall blir utlösningen större vid högre temperaturer. För närvarande är endast PEX-rör (tvärbunden polyeten) typgodkända för varmvattenanvändning i fastigheter.

Mot bakgrund av det ovan anförda vill vi förordna en rejäl översyn av vårt vattendistributionsystem.

Försurade brunnar

I vårt land är berggrunden ofta kalkfattig. Den fungerar dåligt som buffert för att förhindra att brunnar försuras. Det sura vattnet frigör olika ämnen vid tillflödet till brunnarna, i vattenledningarna samt vid användningen.

Det finns anledning att bidra med skattemedel till restaureringen av landets brunnar. Vi är tillsammans ansvariga för miljöförstörelsen. Det är en viktig solidaritetsfråga att ställa upp för att inte någons hälsa ska riskeras.

I vår partimotion som behandlar miljödepartementets budgetförslag har vi föreslagit att den budgetpost som tidigare fanns för restaurering av försurade brunnar återinförs.

Hemställan

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i livsmedelsverkets förordning om dricksvatten att förordningen blir tillämplig på varmvatten.
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att miljö- och hälsoskyddsnämnderna skall återuppta den rutinmässiga rapporteringen till länsstyrelsen av analysresultat av dricksvattnet i kommunen.
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om grundvattenkontrollnät.
4. att riksdagen hos regeringen begär sådan lagändring att kvalitetsnormer för dricksvatten införs i enlighet med vad som anförts i motionen.
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i mo-

tionen anförts om alternativa metoder i reningsverkens beredningsprocess.

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om alternativ till vattentoaletten vid renoveringen av landets vattendistributionssystem.

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kemikalietransporter nära vattentäkter och om distributionsledningarnas sträckning.

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om beredskap vid vattenbrist.

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om asbestcementrör och annat material i vattenledningssystemet.

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kalkning av försurade brunnar.

Mot. 1989/90
Jo503

Stockholm den 16 januari 1990

Claes Roxbergh (mp)

Inger Schörling (mp)

Roy Ottosson (mp)

Anita Stenberg (mp)

Åsa Domeij (mp)

Carl Frick (mp)

Marianne Samuelsson (mp)

